

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НАГОРНА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.046+341.63(410) (430.5)

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАГІСТРІВ МІЖНАРОДНОГО АРБИТРАЖУ
В УНІВЕРСИТЕТАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук**

Хмельницький – 2021

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант –

доктор педагогічних наук, професор
БІДЮК Наталя Михайлівна,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри практики іноземної мови та
методики викладання.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України
НИЧКАЛО Нелля Григорівна,
Відділення професійної освіти і освіти
дорослих Національної академії педагогічних
наук України, академік-секретар;

доктор педагогічних наук, професор
МУКАН Наталя Василівна,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
професор кафедри педагогіки
та інноваційної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
ЯВОРСЬКА Галина Харлампіївна,
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувач кафедри педагогіки та психології.

Захист відбудеться 19 лютого 2021 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.052.05 у Хмельницькому національному університеті, за адресою: зал засідань, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <https://www.khnu.km.ua> та в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету, за адресою: вул. Кам'янецька, 110/1, м. Хмельницький, 29016.

Автореферат розіслано 16 січня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Андрощук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів, виходу України на міжнародні фінансові ринки й активної участі в міжнародних економічних структурах зростає потреба у висококваліфікованих юристах, добре обізнаних із міжнародними аспектами правового регулювання економічних та господарських відносин, із механізмами розв'язання міжнародних спорів. У світовому досвіді професійна підготовка таких фахівців відбувається в умовах магістратури, сфокусована на формуванні юристів нового покоління (міжнародний арбітраж, міжнародна правова аналітика та ін.), які володіють прийомами й методами правового забезпечення ефективного розвитку бізнесу як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Аналіз вітчизняних здобутків та позитивного зарубіжного досвіду професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу сприятиме удосконаленню вищої юридичної освіти в Україні.

Важливе значення для реформування вищої юридичної освіти мають ключові положення таких документів: Закони України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.); «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.); «Проект Концепції реформування юридичної освіти» (2019 р.), «Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років» (2014 р.); аналітичне дослідження «Стан юридичної освіти та науки в Україні» (2009 – 2010 рр.); аналітичне дослідження «Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань» (2018 р.); аналітичне дослідження «Стандартизовані освітні вимірювання 2018 року у вищій юридичній освіті. Єдине фахове вступне випробування та Єдиний вступний іспит» (2019 р.), статистичне дослідження «Стан юридичної освіти в Україні» (2019 р.); «Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» (2018 р.), «Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» (2020 р.), де викладено нові вимоги й комплекс необхідних заходів для покращення якості та розвитку вищої юридичної освіти України.

На сучасному етапі Україна є активним та успішним учасником міжнародних правовідносин в арбітражах. У 2018 році за позовом України арбітражний суд у Гаазі визнав незаконною націоналізацію майна 18 українських юридичних осіб та однієї фізичної особи, унаслідок анексії півострова Крим Російською Федерацією у 2014 році, ухваливши рішення про відшкодування збитків вартістю 159 млн дол. У 2019 році Постійна палата третейського суду розпочала слухання стосовно позову України про порушення Росією Конвенції ООН із морського права. Зрозуміло, що лише висококваліфіковані, компетентні арбітри можуть забезпечити ефективний арбітражний розгляд на міжнародному рівні. Упродовж останніх років в Україні посилено вимоги до підготовки компетентних, ерудованих юристів, готових до самовдосконалення, дослідницької діяльності, професійного розвитку. Водночас

у вищій юридичній освіті бракує єдиної науково обґрунтованої системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу. Певні фрагментарні знання запропоновані майбутнім юристам у межах опанування навчальних дисциплін «Міжнародний комерційний арбітраж» та / чи «Альтернативне вирішення спорів». Це актуалізує потребу в пошуку інноваційних підходів до вдосконалення професійної підготовки таких фахівців, з уваги на прогресивні ідеї зарубіжного досвіду.

Вибір Великої Британії для проведення порівняльно-педагогічного дослідження зумовлений зовнішніми та внутрішніми чинниками. По-перше, Велику Британію вважають країною із сучасною правовою інфраструктурою, розвиненою арбітражною спільнотою, високим рівнем професіоналізації арбітражної практики, однією з провідних світових арбітражних юрисдикцій, найбільш привілейованим центром проведення арбітражних розглядів. По-друге, задовольняючи суспільну потребу у фахівцях з альтернативного вирішення спорів, зокрема арбітражу, британські університети проводять якісну професійну підготовку магістрів міжнародного арбітражу. Одна з найпрестижніших у світі магістерських освітніх програм «Порівняльне та міжнародне вирішення спорів» у Лондонському університеті Королеви Марії (із 1985 року – понад 3 тис. випускників) спрямована на професійну підготовку юристів із глибоким розумінням особливостей і потреб міжнародного арбітражу, володінням сучасними стратегіями й тактиками врегулювання міжнародних конфліктів. По-третє, професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу має системний характер та унікальні особливості, що ґрунтовані на сталих історичних традиціях британської магістерської освіти й сучасних освітніх інноваціях європейської юридичної школи. По-четверте, вивчення, узагальнення й осмислення британського досвіду підготовки магістрів міжнародного арбітражу вможливають запобігання помилкам у реформуванні вітчизняної системи юридичної освіти, слугуватимуть основою для обґрунтування прогностичних положень на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору.

Вивчення, аналіз і систематизація джерельної бази засвідчили, що професійну підготовку магістрів міжнародного арбітражу в Україні та зарубіжному досвіді вчені досліджують за такими напрямками:

– філософські й теоретико-методологічні засади розвитку професійної освіти (В. Бех, Ю. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, А. Кучук, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін.); права (Д. Булгакова, А. Карапетов, І. Кацапова, Н. Мосьпан, А. Лушніков, О. Нікішенков, В. Тукалов, Г. Шершеневич, Л. Шпаковська, R. Cotterrell, J. Evetts, J. Flood, E. Gaillard, R. Lanneau, S. T. Laurel, R. Susskind, J. Zerilli та ін.);

– ретроспектива та сучасні тенденції розвитку юридичної освіти (В. Вахштайн, В. Захаров, Т. Льюїна, А. Лушніков, Н. Панькова, С. Фокіна, M. Daly, V. Dicey, J. Le Goff, J. Krook, J. Maxeiner, R. Robson, C. Seron, C. Silver,

G. L. Williams та ін.); особливості юридичної діяльності та професійної підготовки майбутніх юристів (Т. Горбунова, С. Гусарев, В. Журавський, О. Котикова, А. Кучук, О. Михайленко, В. Нагнибіда, Є. Певцова, В. Рижиков, М. Скрипник, В. Тацій, О. Фатхутдінова, Н. Фоменко, Г. Яворська, J. Faulconbridge, D. Muzio, J. Smith та ін.);

– організація магістерської підготовки (Є. Безсмолий, В. Берека, С. Вітвицька, Л. Кліх, І. Козич, А. Кузьмінський, В. Люлька, Н. Мачинська, О. Проценко, А. Rauhvargers, С. Tauch та ін.);

– прогресивні ідеї зарубіжного досвіду розвитку освітніх систем, зокрема США (Б. Бистрова, Н. Бідок, О. Калініна, І. Литовченко, О. Романовська, К. Скиба, С. Федоренко), Канади (Л. Нос, С. Ставкова), країн Європейського Союзу (Н. Авшенюк, С. Заскалета, О. Локшина, О. Матвієнко, А. Сбруєва), Німеччини (Н. Абашкіна, О. Гривкова, Н. Креденець, І. Тригуб); Польщі (І. Андрощук, О. Кучай); Великої Британії (О. Бартош (Пічкара), О. Бойко, І. Брандйбура, С. Коваленко, Н. Мукан, І. Попович, М. Тадеєва, В. Третько); скандинавських країн (Т. Логвиненко, О. Огієнко); Японії, Південної Кореї, Китаю (Н. Пазюра, К. Шевченко) та ін.;

– професійна діяльність і професійна підготовка міжнародних арбітрів (В. Cremades, Y. Derains, Y. Dezalay, M. Domke, T. L. Friedman, В. Garth, W. Henderson, L. Levy, S. Perry, M. Picher, T. Reeves, С. Rogers, Th. Schultz, R. Seeber та ін.).

Попри вагомий досягнення вітчизняних і зарубіжних дослідників у царині юридичної освіти, досвід Великої Британії щодо професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу донині перебував поза науковою увагою. На цьому тлі постає потреба в комплексному вивченні теоретичних засад і зарубіжної практики професійної підготовки фахівців у сфері міжнародного арбітражу та в подальшому розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні.

Вивчення досвіду професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії, системне дослідження науково-педагогічної літератури та практики професійної підготовки магістрів зі спеціальностей 081 «Право» і 293 «Міжнародне право» в Україні вможливили виявлення низки *суперечностей*, зокрема:

– у *соціально-глобалізаційному вимірі* – між запитами глобалізованого суспільства й ринку праці щодо підготовки висококваліфікованих, компетентних фахівців у галузі міжнародного арбітражу та недостатнім рівнем їх задоволення системою вищої юридичної освіти в Україні; визнанням соціальної важливості професії міжнародного арбітра, з огляду на якісні зміни в юридичній галузі, і недостатнім рівнем залучення зарубіжного досвіду для вдосконалення вищої юридичної освіти в Україні з метою ефективної професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу; швидким розвитком глобалізаційних, інтеграційних, інформаційних процесів суспільства й

недостатнім рівнем забезпечення умов для академічної мобільності майбутніх фахівців у сфері міжнародного арбітражу;

– у науково-прогностичному *вимірі* – між потребою педагогічної науки і практики у вивченні прогресивних ідей британського досвіду професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу та відсутністю його об'єктивного наукового аналізу й узагальнення у вітчизняній педагогічній компаративістиці; необхідністю запровадження реформаційних процесів у системі вищої (зокрема юридичної) освіти України відповідно до світових стандартів для прогнозування можливих якісних змін і недостатнім обґрунтуванням концептуальних засад формування й розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу; необхідністю розроблення та впровадження освітніх програм професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу й необґрунтованістю теоретичних та організаційно-дидактичних засад для професійної підготовки магістрів за такою спеціальністю в Україні; необхідністю використання інноваційних методів і технологій навчання в професійній підготовці юристів та реальним станом їхньої реалізації в освітньому процесі закладів вищої юридичної освіти в Україні; високим рівнем розвитку системи юридичної освіти Великої Британії, що віддзеркалює світові тенденції, та недостатньою розробленістю й обґрунтованістю перспектив прогностичного розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні.

Актуальність і доцільність дослідження, соціально-педагогічне значення й практична необхідність розроблення концептуальних засад професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні зумовили вибір теми дисертації **«Теорія і практика професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова за темою «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 0108U008927). Тема роботи затверджена вченою радою Хмельницького університету управління та права (протокол № 11 від 30.03.2016 р.) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (протокол № 7 від 29.11.2016 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні теоретичних, організаційних і дидактичних особливостей професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії та в обґрунтуванні можливостей творчого використання прогресивних ідей британського досвіду для розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні.

Відповідно до мети, сформульовано такі **завдання**:

1) здійснити бібліографічний аналіз проблеми професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу у вітчизняній і зарубіжній літературі;

- 2) дослідити генезу професії міжнародного арбітра;
- 3) з'ясувати специфіку професійної діяльності та схарактеризувати соціально-професійний профіль фахівця з міжнародного арбітражу;
- 4) вивчити особливості професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу у світовому досвіді;
- 5) обґрунтувати теоретичні засади професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу у Великій Британії;
- 6) схарактеризувати організаційні й дидактичні особливості професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії;
- 7) обґрунтувати перспективи розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні на основі порівняльно-педагогічного аналізу досвіду Великої Британії та України;
- 8) розробити навчально-методичне забезпечення для вдосконалення професійної підготовки юристів, зокрема магістрів міжнародного арбітражу, з огляду на прогресивні ідеї британського досвіду.

Об'єкт дослідження – система вищої юридичної освіти у Великій Британії.

Предмет дослідження – теоретичні, організаційні, дидактичні засади професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії.

Концепція дослідження. Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу в системі вищої юридичної освіти Великої Британії є неперервним, системним освітнім процесом, спрямованим на забезпечення якісних змін у навчально-науково-професійній діяльності майбутнього юриста міжнародного арбітражу, здатного оперативно реагувати на виклики професії й трансформувати отримані знання в зміст професійної діяльності. Зміст професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу структурований на засадах стандартизації й професіоналізації вищої юридичної освіти, аналізу європейської та світової моделей професійної підготовки юристів, розвитку співпраці з міжнародними стейкхолдерами. Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу у Великій Британії ґрунтована на положеннях філософії права, соціології права, економічного аналізу права, акмеологічного, компетентнісного, професіографічного, діяльнісного, особистісного орієнтованого, міждисциплінарного підходів. Реформування системи вищої юридичної освіти Великої Британії на сучасному етапі передбачає оновлення теоретичних, структурно-змістових, організаційно-дидактичних засад професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу.

Концепція охоплює три взаємопов'язані концепти, що сприяють реалізації основної мети дослідження.

Методологічний концепт відображає взаємозв'язок і взаємодію методологічних підходів до професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу: *акмеологічний* підхід (спрямований на підготовку магістрів міжнародного арбітражу як на процес досягнення максимально можливого

розвитку теоретичної та практичної досконалості в навчально-науковій діяльності, що сприяє творчому самовдосконаленню і свободі самовираження в професійній діяльності); *компетентнісний* підхід (сфокусований на організацію освітнього процесу, яка зосереджена на розвитку фахових компетентностей магістрів міжнародного арбітражу); *професіографічний* підхід (зорієнтований на з'ясування професійних функцій магістрів міжнародного арбітражу, з огляду на сучасні тенденції розвитку їхньої професійної діяльності та вимоги ринку праці і юридичної галузі); *діяльнісний* підхід (скерований на розвиток у майбутніх фахівців стійкого відчуття професійної ідентичності, саморефлексувальної громадянської позиції, практичних навичок й етичних суджень через розширення джерел знань і способів опанування нових знань, для ефективної діяльності в мінливому глобалізованому світі); *особистісно орієнтований* підхід (спрямований на розвиток особистості та її освітньо-професійних потреб); *міждисциплінарний* (передбачає використання філософських, правових, економічних, психологічних, педагогічних, соціологічних й інших наукових концепцій і положень; вивчення закономірностей світових тенденцій розвитку вищої юридичної освіти; тенденцій інтернаціоналізації вищої освіти, глобалізації й мультикультурності).

Теоретичний концепт репрезентує систему вихідних концептуальних положень, ідей, теорій (філософських, історичних, психологічних, педагогічних, економічних, соціологічних, юридичних), нормативно-правових засад, дефініцій, без яких неможливе розуміння сутності системного процесу професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу.

Практичний концепт становлять форми, методи, технології, що застосовують у процесі професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії й України; розроблення науково-методичних рекомендацій для розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в умовах університетської освіти України на державному, організаційно-педагогічному, фінансовому, інформаційному, міжнародному рівнях.

Методологічною основою дослідження слугують: філософські положення теорії пізнання про єдність загального й часткового, логічного та історичного, теорії і практики; діалектичні принципи науковості, об'єктивності, системності, історизму, цілісності; ідеї гуманістичного розуміння людини як найвищої цінності суспільства, як активного суб'єкта професійної діяльності; концептуальні положення культурології, педагогічної компаративістики; ідеї міждисциплінарного поєднання сучасних педагогічних, філософських, соціологічних, економічних, юридичних, культурологічних знань про освіту; філософські, педагогічні, психологічні ідеї й положення про прогностичний розвиток сучасної освіти, неперервність професійної освіти. Дослідження проведене на основі використання акмеологічного, компетентнісного, професіографічного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів.

Теоретичною основою дослідження слугують положення: філософії *позитивізму*, які спрямовані на раціональний, науковий погляд щодо суспільства на основі спостереження й експерименту (А. Comte, J. S. Mill, Н. Spencer), *утилітаризму*, що орієнтовані на корисність процесів, досягнення цілей та детермінують практичну спрямованість британської освіти, окреслюють поняття корисності й економічної вигоди, які залежать від прогресу науки та реалізації результатів наукового пошуку на практиці (J. Austen, J. Bentham); *ліберального консерватизму*, основна мета якого – пошук смислу, набуття мудрості, широке вивчення права (S. Coleridge, R. Southey, W. Wordsworth), *технократизму*, що акцентує увагу на домінуванні в професійній сфері фахівців із технічними навичками (Z. Bauman, J. Fourastié, A. Heller, T. Veblen); філософії *управління*, що сфокусовані на формуванні вмінь професійно управляти різними критичними ситуаціями, зокрема виявляти, урегулювати проблеми, конфлікти, спори, запобігати їм, а також добирати нові форми й методи управління (B. Bass, D. Drucker, H. Leavitt, E. Mayo), *економічного аналізу права*, тобто глибинного розуміння сутності правових принципів та інститутів у широкому економічному аспекті, економічної ефективності для права в цілому (G. Becker, G. Calabresi, R. Coase, R. Posner).

Для розв'язання визначених завдань і досягнення поставленої мети на різних етапах наукового пошуку використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація й порівняння для з'ясування особливостей професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу, нормативно-правового забезпечення системи юридичної освіти у Великій Британії та інших країнах; *історично-системний* – для наукової рефлексії становлення й розвитку міжнародного арбітражу, формування професії міжнародного арбітра; *компаративний* – для вивчення й узагальнення вітчизняних і зарубіжних сучасних підходів до організації професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу; *наукової екстраполяції* – для окреслення можливостей використання прогресивних ідей британського досвіду в удосконаленні професійної підготовки юристів в Україні; *прогностичний* – для прогнозування розвитку вітчизняної системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу на підставі творчої адаптації британського досвіду; *статистичні* – для конкретизації й систематизації кількісних відомостей стосовно розвитку вищої юридичної освіти; *емпіричні*, що передбачали організацію бесід, дискусій, спостереження, обговорення в ході участі в семінарах і різноформатних конференціях, міжнародному проекті («Навчання альтернативного вирішення спорів як підхід до забезпечення прав людини») (№ 543990-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR «TRADIR») у межах програми «TEMPUS», 23 березня – 5 квітня 2015).

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано 460 джерел, зокрема 210 зарубіжних:

– офіційні документи, статистичні дані, постанови уряду, нормативні

документи Великої Британії – Департаменту освіти (DfE), Уельського департаменту освіти, навичок і навчання впродовж життя (*DELLS*), Департаменту освіти Північної Ірландії (*DENI*), Департаменту шотландської освіти (*SED*), Статистичного агентства вищої освіти (*HESA*), Ради з оцінювання якості вищої освіти (*HEQC*), Комітету якості вищої освіти (*QAC*); Агенції забезпечення якості вищої освіти (*QAA*), Ради університетів Великої Британії (*UUK*), Британського інституту корпоративного управління (*ICSA*), Центру глобальної вищої освіти (*CGHE*), Студентського комітету (*OfS*), Британського управління з досліджень та інновацій (*UKRI*), Комітету керівників юридичних шкіл університетів (*CHULS*), Асоціації викладачів права (*ALT*), Товариства науковців у галузі права (*SLS*), Королівського інституту арбітрів Великої Британії (*CIArb*);

– офіційні документи, матеріали конференцій, симпозіумів, аналітичні матеріали міжнародних організацій (доповіді, резолюції, рекомендації, електронні бази даних), а саме: Європейської асоціації вищих навчальних закладів (*EURASHE*), Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (*ENQA*); Американської арбітражної асоціації (*AAA*), Лондонського міжнародного арбітражного суду (*LCIA*), Міжнародної торговельної палати (*ICC*), Міжнародного центру вирішення спорів (*ICDR*), Постійного арбітражного суду (*PCA*), Арбітражного інституту Стокгольмської торгової палати (*SCC*), Арбітражного та медіаційного суду Швейцарської торгової палати (*SCAI*);

– матеріали зарубіжних періодичних видань («The Guardian», «The Times», «The Daily Telegraph», «The Sunday Times», «Legal Education and Training Review», «The International Comparative Legal Guide», «Journal of European Social Policy», «Legal Profession», «Journal of Legal Education», «Northwestern Journal of International Law & Business», «International Arbitration Law Review», «ICC Publication», «Arbitration International», «Syracuse Journal of International Law & Commerce», «Journal of International Arbitration», «Global Arbitration Review», «The Classical Journal», «International Journal of the Legal Profession», «Irvine Law Review») та інформаційні ресурси (енциклопедії, словники, довідники, відомості з мережі Інтернет й ін.);

– науково-методична та інформаційно-аналітична література університетів Великої Британії (освітні програми, навчальні плани, методичні путівники); монографічні й інші наукові праці українських і британських учених.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* у вітчизняній педагогічній науці виконано системний аналіз проблеми професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в педагогічній теорії та практиці Великої Британії, зокрема, обґрунтовано теоретичні (наукові підходи); організаційні (поетапна структура підготовки; прагматична спрямованість навчання, активна співпраця з міжнародними

стейкхолдерами), дидактичні (стандартизація змісту юридичної освіти, компетентісно-орієнтоване навчання на засадах міждисциплінарного підходу; опційний і комплексний принципи побудови освітніх програм; контекстність та інтерактивність форм, методів і технологій навчання; дослідницько-практична підготовка; клінічні арбітражні практики; виробниче навчання в реальних умовах; інноваційні форми оцінювання (іспит «із відкритою книгою»), менторство; диверситивність форм підвищення кваліфікації та ін.) засади професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу; на основі порівняльно-педагогічного аналізу окреслено можливості використання прогресивних ідей британського досвіду для обґрунтування перспектив розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні на державному, організаційно-педагогічному, фінансовому, інформаційному, міжнародному рівнях; розроблено соціально-професійний профіль фахівця з міжнародного арбітражу;

– *удосконалено* положення щодо розвитку магістерської освіти, моніторингу навчальної та науково-дослідницької підготовки в магістратурі університетів Великої Британії; зміст, форми й методи професійної підготовки юристів у ЗВО України, з огляду на особливості британського досвіду;

– *подальшого розвитку набули* наукові уявлення про становлення й розвиток міжнародного арбітражу; особливості професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу у світовому просторі; положення компетентісного, міждисциплінарного, професіографічного підходів до професійної підготовки юристів; особливості професійної діяльності фахівця з міжнародного арбітражу; прогностичні аспекти розвитку вищої юридичної освіти України в умовах загальноєвропейського освітнього простору.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні навчально-методичного посібника «English for Lawyers»; англо-українського глосарію з міжнародного арбітражу «English-Ukrainian International Arbitration Glossary», що слугує допоміжним довідником для магістрів за спеціальностями 081 «Право» і 293 «Міжнародне право»; створенні робочої програми та навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Ділова іноземна мова» для магістрів за спеціалізацією «Міжнародно-економічне право та альтернативні способи вирішення спорів»; «Юридична іноземна мова» для магістрів за спеціальностями 081 «Право» і 293 «Міжнародне право». Результати дослідження можуть стати цінним джерелом у практичній роботі закладів вищої юридичної освіти для оновлення змісту освітніх програм, удосконалення навчальних планів, навчальних курсів, використання інноваційних методів та форм навчання. Наукові положення й висновки дослідження варто застосовувати в історико-педагогічних, психологічних, педагогічних, порівняльних, соціально-філософських, юридичних, економічних розвідках.

Результати дослідження впроваджено в Київському університеті права (довідка № 076/1 від 12.03.2020), Академії державної пенітенціарної служби (довідка № 15/26-А від 04.03.2020), Хмельницькому національному університеті (довідка № 7 від 02.03.2020), Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (довідка № 0184/20 від 04.03.2020), Національній академії Національної гвардії України (довідка від 20.03.2020), Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (довідка № 27/17-732 від 18.03.2020), Приватному вищому навчальному закладі «Університет Короля Данила» (довідка № 2790 від 07.04.2020).

Особистий внесок здобувача. В опублікованій праці [2] авторові належить обґрунтування структури посібника, зміст розділів «The State System of Great Britain» / «Державний устрій Великої Британії» та «International Entities. The UNO, the ICJ, European Parliament. Court of Human Rights» / «Міжнародні організації. ООН, Міжнародний суд, Європейський парламент. Європейський Суд з прав людини».

Апробація результатів дослідження проведена під час конференцій і семінарів різного рівня: *міжнародних* – «Когнітивна лінгвістика в міждисциплінарному контексті» (Черкаси, 2016), «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2017), «Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця» (Суми, 2017), «Лабіринти реальності» (Канада – Сербія – Азербайджан – Польща – Україна, 2017), «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: шляхи інтеграції школи та ЗВО» (Харків, 2017), «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2017» (Київ, 2017), «Психологія та педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття» (Харків, 2017), «Інновації в освіті» (Гродно, 2017), «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2018» (Київ, 2018), «Сучасні наукові інновації» (Київ, 2018); *усеукраїнських* – «Актуальні проблеми сучасної філології та культурології: постмодерністська парадигма» (Хмельницький, 2016), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (Хмельницький, 2017), «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2017), «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій» (Дніпро, 2017); *семінарів* – «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2017 – 2018); конференцій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (2016 – 2020); засідань кафедри мовознавства Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (2018 – 2020).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук із теми «Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів (на матеріалі британського варіанта англійської мови)» (спеціальність 10.02.04 –

германські мови) захищена 2008 року. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторського дослідження не використано.

Публікації. Результати наукового пошуку представлено в 45 публікаціях, із них: одноосібна монографія, 1 навчальний посібник, 1 глосарій, 18 статей у фахових виданнях України та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 4 статті в іноземних наукових періодичних виданнях, 20 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій та інших виданнях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації українською, англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел (460 найменувань, із них 210 – іноземні) та 16 додатків. Загальний обсяг дослідження становить 515 сторінок, основний зміст викладено на 407 сторінках. Робота містить 13 таблиць та 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; аргументовано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; окреслено об'єкт, предмет, мету, завдання й методи; схарактеризовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; представлено інформацію про апробацію й упровадження результатів; подано відомості про особистий внесок здобувача та структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі «**Теоретичні засади професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу**» виконано бібліографічний аналіз порушеної проблеми, досліджено генезу професії міжнародного арбітражу, схарактеризовано поняттєвий апарат, описано особливості професійної діяльності міжнародного арбітра й розроблено його соціально-професійний профіль, обґрунтовано методологічні підходи до професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу.

Бібліографічний аналіз проблеми професійної підготовки магістрів міжнародних відносин уможливив виокремлення напрямів, за якими проведено дослідження, а саме: філософії сучасної освіти (В. Бех, Ю. Бех, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); філософії права (І. Кацапова, А. Лушніков, О. Нікішенков, В. Тукалов, Г. Шершеневич, J. Zerilli та ін.); соціології права (Д. Булгакова, R. Cotterrell, J. Evetts, E. Gaillard та ін.); економічного аналізу права (А. Карапетов, Н. Мосьпан, Л. Шпаковська R. Lanneau, S. Laurel, R. Susskind та ін.); порівняльної педагогіки (Н. Авшенюк, Н. Бідюк, О. Галус, О. Джуринський, О. Локшина, Н. Муқан, В. Третько, Л. Тупичак, G. Williams, G. Svanfeldt та ін.); юридичної освіти та професійної підготовки майбутніх юристів (С. Бостан, Л. Бостан, Т. Горбунова, С. Гусарев, В. Журавський, О. Котикова, В. Нагнибіда, Є. Певцова, В. Рижиков, В. Тацій, Н. Фоменко, Г. Яворська, J. Faulconbridge, J. Flood, Ju. Lonbay та ін.); неперервної підготовки фахівців (Є. Безсмолий,

В. Берека, С. Вітвицька, Л. Кліх, І. Козич, А. Кузьмінський, В. Люлька, Н. Мачинська, Н. Ничкало, О. Проценко, A. Rauhvargers, J. Smith, C. Tauch та ін.); тенденцій розвитку юридичної освіти (В. Бігун, В. Вахштайн, В. Захаров, А. Лушніков, J. Evetts, J. R. Maxeiner, R. Robson, C. Seron та ін.); історії юридичної освіти (В. Захаров, Т. Льїна, Н. Панькова, С. Фокіна, J. Krook); особливості професії міжнародних арбітрів і професійного розвитку (Y. Dezalay, M. Domke, B. Garth, Ch. Caher, B. Cremades, T. Friedman, M. Howe, S. Perry, M. L. Picher, C. A. Rogers та ін.).

Узагальнення результатів наукових пошуків українських і зарубіжних учених спонукало до висновку про актуальність порушеної проблеми, її зумовленість потребами науки, практики й соціуму, відкритістю для подальших наукових дискусій. Аналіз наукових джерел уможливив вмотивоване виокремлення різних підходів науковців до з'ясування сутності понять «юридична наука», «юридична освіта», «професійна підготовка», «магістерська підготовка», «міжнародний арбітраж», «фахівець з міжнародного арбітражу». Вивчення автентичних джерел і наукових студій слугує підставою для твердження, що арбітраж здавна використовували під час урегулювання міжнародних спорів. Сьогодні функціонує понад сто постійних арбітражних судів, серед яких великий авторитет мають Арбітражний суд при Міжнародній торговій палаті в Парижі, Лондонський міжнародний арбітражний суд, Американська арбітражна асоціація в Нью-Йорку, Арбітражний інститут Торгової палати в Стокгольмі, арбітражні суди в Цюриху, Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та ін. Багато чинників сприяють популяризації міжнародного арбітражу як альтернативної процедури для ефективного та своєчасного з'ясування спірних питань: спрощена процедура розгляду спорів, оперативність їх розв'язання, економічність, остаточність та обов'язковість рішень, а також демократичність процесу розгляду спорів, зокрема можливість обирати арбітраж й арбітрів за згодою сторін.

На підставі ретроспективного аналізу виокремлено чотири основні етапи розвитку професії міжнародного арбітра. Етап *зародження* професії (кінець XIX століття – 70-ті – 80-ті роки XX століття) належав *«засновникам старої школи»* (англ. *Grand Old Men*), що символізували збігле покоління – покоління авторитетів професійної діяльності, які входили до так званого «закритого Європейського клубу», «елітної касты» і керувалися меритократичними цінностями. Високий соціальний статус став «платформою» для подальшої успішної арбітражної практики. Цей етап збігається з появою й поширенням *юридичного позитивізму*, пов'язаного зі зміцненням і вдосконаленням правових засад капіталістичних відносин. Другий етап – *утвердження* (80-ті – 90-ті роки XX століття – початок XXI століття) належить поколінню *«технократів»* (у значенні технічних експертів), що віддзеркалювало тенденції розвитку філософії права XX ст. та арбітражної практики. Третій етап – *усвідомлення* (початок XXI

століття – до 2010 року) характерний для нового покоління *арбітрів як управлінців арбітражного процесу*. Цей період у розвитку професії міжнародного арбітра зазнав впливу *філософії управління* – нової парадигми управлінського мислення, що базована на ідеях гуманізму. Основна мета – виконання практичних завдань, ухвалення ефективних рішень, підвищення якості управління. Четвертий етап – *«партicipації»* (із 2010 року – донині) характеризує міжнародного арбітра як *бізнес-партнера*, керується філософією *економічного аналізу права*.

З'ясовано, що арбітражна діяльність має загальну характеристику окремої професії, а міжнародні арбітри – це самостійна соціально-професійна група. Фахівців, які провадять арбітражну діяльність, називають арбітрами (англ. «*Arbiter*»), арбітражними юристами, арбітражними суддями (англ. «*Arbitrator*») тощо. У зв'язку з проблемою неусталеності фахової термінології, доцільно оперувати терміном «міжнародний арбітр» (фізична особа, яка вирішує спір, передбачений угодою про арбітраж у ситуації, коли його призначено до колегії арбітрів стороною спору чи в інший спосіб, передбачений арбітражною угодою або чинним арбітражним законодавством). Виокремлено ключові характеристики успішної професійної реалізації фахівців відповідно до потреб міжнародного ринку юридичних послуг: юридична освіта (глибока теоретична підготовка в галузі арбітражу, знання застосовного права, практичні вміння й навички, знання іноземних мов); професійний досвід; репутація. Серед соціальних характеристик і якостей міжнародних арбітрів пріоритетними є незалежність і неупередженість; дипломатичність та культурна обізнаність; управлінські навички; здатність ухвалювати рішення; професійна активність; бажання працювати й самовдосконалюватися. Міжнародний арбітр повинен володіти ґрунтовними теоретичними знаннями з юриспруденції, пов'язаними з арбітражною практикою, компетентно виконувати практичні професійні завдання, використовувати міжкультурний підхід до професійної діяльності. На основі аналізу особливостей професійної діяльності міжнародного арбітра розроблено його соціально-професійний профіль.

У процесі дослідження обґрунтовано методологічні підходи (акмеологічний, компетентнісний, міждисциплінарний, професіографічний, діяльнісний, особистісно орієнтований), які дають змогу суттєво підвищити якість юридичної освіти, сформувати високий рівень професійної компетентності майбутніх міжнародних арбітрів та сприяють адаптації до професійної діяльності.

У другому розділі **«Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу у світовому просторі»** з'ясовано особливості професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Швеції, Швейцарії та США, що вважаються світовими арбітражними центрами; проаналізовано організаційні й дидактичні засади їх функціонування.

На основі виявлених чинників, що впливають на вибір місця проведення

арбітражу, підсумовано, що привілеї надають країнам-підписантам Нью-Йоркської конвенції, так званій «Великій четвірці» (Британія, Швеція, Швейцарія, США), які формують рейтинг найпопулярніших юрисдикцій міжнародного арбітражу.

На основі вивчення особливостей професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в закладах вищої освіти Швеції (Стокгольмський університет (англ. *LLM in International Commercial Arbitration*), Уппсальський університет (англ. *LLM in Investment Treaty Arbitration*)), зроблено висновок, що навчальний процес поєднує традиційні та інноваційні форми: аудиторні (лекції й семінари – проблемний семінар, погоджувальний семінар, семінар-дискусія тощо) і позааудиторні (індивідуальні та групові консультації, навчальні візити до арбітражних установ, участь у міжнародних арбітражних конференціях, семінарах у юридичних фірмах, навчальному судовому процесі («*moot*») тощо). У межах пропонуванних курсів аналізують сучасні явища у сфері міжнародного арбітражу (наприклад, міжнародні етичні норми, «стороннє фінансування», збалансування суспільних і приватних інтересів, розгляд масових позовів, багатосторонній арбітраж тощо), що вимагають критичного аналізу інтересів конкурентних сторін.

Аналіз досвіду реалізації магістерських програм «Вирішення міжнародних спорів» (англ. «*The Geneva LL.M. in International Dispute Settlement (MIDS)*») Юридичної школи Женевського університету, «Міжнародні судові процеси та арбітраж» (англ. «*International Litigation and Arbitration*») Юридичної школи Цюрихського університету, «Міжнародне торгове право та вирішення спорів» (англ. «*International Commercial Law and Dispute Resolution*») Швейцарської міжнародної юридичної школи дає підстави стверджувати, що всі програми практично спрямовані, оскільки навчальні плани вдало комбінують теорію з практикою, зокрема, під час стажування у відомих міжнародних юридичних фірмах, провідних міжнародних організаціях, у ході екскурсій, навчальних візитів, навчальних судових засідань тощо, формуючи необхідні для майбутньої професійної діяльності знання, уміння й навички. Участь в освітньому процесі відомих практиків міжнародного арбітражу сприяє високому рівню професійної підготовки майбутніх фахівців. Магістерські програми у швейцарських університетах мають модульну структуру, де навчальний курс охоплює низку модулів, які викладають з огляду на міжкультурний і порівняльний підходи до навчання. Кожен модуль залучає студентів-представників різних культур та юрисдикцій до спільної діяльності, що сприяє індивідуальним досягненням у навчанні. Елективний характер навчання створює достатні можливості для задоволення власних інтересів та опанування необхідних знань для майбутньої професійної діяльності. Типовий навчальний план містить: два загальні курси, що пропонують ґрунтовний огляд теоретичних питань, пов'язаних з урегулюванням міжнародних спорів; 8 із 15 поглиблених курсів; два з 25 факультативних курсів з урегулювання міжнародних спорів, міжнародного й

підприємницького права. Магістерська онлайн-програма «Міжнародне торгове право та вирішення спорів» у Швейцарській міжнародній юридичній школі ефективно поєднує основні переваги класичної університетської освіти з найсучаснішими досягненнями у сфері електронного навчання, що зручно для іноземних студентів і студентів, які поєднують навчання з роботою. Важливим показником успішності аналізованих магістерських програм є високий відсоток працевлаштування випускників.

Визнаючи значущість міжнародного арбітражу в сучасному глобалізованому світі, університети США вводять до навчальних планів курси з міжнародного арбітражу / альтернативного вирішення спорів, а також пропонують магістерські програми з міжнародного арбітражу для професійної підготовки міжнародних арбітрів, здатних управляти конфліктами транскордонного характеру в умовах конфіденційності. Незважаючи на численну кількість американських університетів, у США є лише 11 спеціалізованих магістерських програм, за якими готують дипломованих арбітрів, здатних працювати на міжнародному рівні. Однак тільки п'ять університетів містять у назві магістерських програм термін «міжнародний арбітраж», решта надає перевагу ширшому за своїм значенням словосполученню-поняттю «вирішення спорів», тобто арбітраж вивчають як один з інших альтернативних способів розв'язання міжнародних конфліктів (медіація, переговори, консиліація, фасилітація, міні-суд). Магістерські програми «Світова енергетика, міжнародний арбітраж та екологічне право» / «*Global Energy, International Arbitration & Environmental Law*» (Юридична школа університету Техас), «Міжнародний комерційний арбітраж» / «*LLM in International Legal Studies – International Commercial Arbitration Specialization*» (Юридичний коледж університету Вашингтон), «Міжнародний арбітраж» / «*International Arbitration*» (Юридична школа університету Маямі), «Міжнародне регулювання бізнесу, судова практика та арбітраж» / «*International Business Regulation, Litigation and Arbitration (IBRLA)*» (Юридична школа Нью-Йоркського університету), «Міжнародний комерційний арбітраж» / «*International Commercial Arbitration*» (Юридична школа Пеппердинського університету) вважають найпрестижнішими та найбільш привабливими для абітурієнтів. Решта програм менш популярні, функціують не на постійній основі. Грунтовність теоретичних знань, гнучкість у ході вибору курсів, зв'язок теорії з практикою, міжкультурний підхід до навчання, прогресивні форми роботи, наукова робота – важливі складники навчальних планів аналізованих магістерських програм, що забезпечують ефективну професійну підготовку майбутніх міжнародних арбітрів, продукуючи конкурентоспроможних фахівців. Великий відсоток представників професорсько-викладацького складу юридичних шкіл аналізованих університетів є членами провідних міжнародних арбітражних інституцій, що надає їм змогу популяризувати цю сферу діяльності через безпосередній вплив на розроблення гнучких освітніх програм,

затвердження або скасування магістерських програм із міжнародного арбітражу, уведення нових запотребованих навчальних курсів, ухвалення академічних стандартів відповідно до директив міжнародних арбітражних організацій.

Серед спільних тенденцій європейського та американського досвіду професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу виокремлено такі: доступність; професійність; вузька спеціалізація; практична й дослідницька спрямованість навчання; сучасні форми організації навчання, зокрема онлайн-зустрічі, інтернет-конференції, онлайн-дослідження, дискусійні форуми, підготовлені індивідуально або в малих групах тощо; гнучкість; міжнародна взаємодія; міжкультурний та міждисциплінарний підхід до навчання (загальне право vs континентальне право); можливість проходження стажування у відомих міжнародних юридичних організаціях, таких як ЮНСІТРАЛ (*The United Nations Commission on International Trade Law*), УНІДРУА (*The International Institute for the Unification of Private Law*), Міжнародний арбітражний суд (*International Chamber of Commerce*) тощо.

У третьому розділі «Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу в системі вищої юридичної освіти Великої Британії» з'ясовано історичні та філософсько-педагогічні передумови становлення британської юридичної школи; проаналізовано законодавче регулювання й управління системою юридичної освіти у Великій Британії; схарактеризовано організаційні умови професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Англії.

Аналіз автентичних джерел показав, що юридична освіта у Великій Британії пройшла довгий шлях становлення, починаючи з античності через неформальну освіту в судових іннах Лондона й завершуючи появою сучасних юридичних шкіл. Осмислення витоків британської юридичної школи переконує, що важливу роль у розвитку юридичної освіти у Великій Британії відіграли європейські освітні традиції, які наблизили країну до інтелектуального життя континенту. Перші європейські університети, постаючи як взірць для наслідування, започаткували процес інституціалізації британської юридичної освіти. Традиційний поділ юристів у Великій Британії на баристерів (англ. «*barrister*») і соліситорів (англ. «*solicitor*») згодом втратив актуальність, оскільки не охоплював усіх сфер юридичної діяльності. Британські юридичні школи завжди вирізнялися спрямованістю на практичне застосування права, надавали значущості судовому прецеденту, не залишаючи поза увагою тенденцій західноєвропейських університетів, зокрема їх звернення до фундаментальності теоретичної підготовки майбутніх представників юридичної професії. На формування сучасної системи юридичної освіти Великої Британії суттєво вплинули філософські ідеї, що в окремі періоди ставали теоретичними основами (ідеї філософії позитивізму, утилітаризму, ліберального консерватизму, технократизму, філософії управління, економічного аналізу права). Юристи, зокрема міжнародні арбітри, повинні вміти застосовувати

сучасні технології, ухвалювати ефективні управлінські рішення, щоб бути економічно привабливими для роботодавців.

Законодавчо-нормативне підґрунтя професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу становить низка документів: Закон «Про вищу освіту та дослідження» (англ. «*Higher Education and Research Act*», 2017), поточний документ з оцінювання якості вищої освіти – «Оновлена модель оцінювання якості вищої освіти (англ. «*Revised Operating Model for Quality Assessment in Higher Education*»), звіт «Забезпечення успіху студентів: нормативна база для вищої освіти в Англії» («*Revised Operating Model for Quality Assessment*», 2019), звіт лорда юстиції Ормрода («*Lord Justice Ormrod Review of Legal Education and Training*», 1971), звіт про стан юридичної освіти Консультативного комітету лорда-канцлера з питань юридичної освіти та поведінки («*ACLEC*», 1996), огляд системи освіти юридичної спільноти року («*The Law Society Training Framework Review*», 2005), звіти Вуда для стандартів асоціації адвокатів («*Wood Reports for the Bar Standards Board*», 2008, 2009), аналітичне дослідження «Затвердження стандартів. Майбутнє юридичної освіти й підготовки в Англії та Уельсі» («*Setting standards: the future of legal services education and training regulation in England and Wales*», 2013).

З'ясовано, що якість і зміст вищої юридичної освіти у Великій Британії залежать не лише від політики уряду та нормативних документів, оскільки не менш значущу роль відіграють різноманітні організації й асоціації, до складу яких входять практики в галузі права й видатні науковці, професори з близько 115 університетських юридичних шкіл Великої Британії. Загальні збори Об'єднання адвокатів та Об'єднання юристів регламентують кваліфікаційні вимоги для доступу до професії. Рада стандартів Об'єднання адвокатів та Регуляторний орган Об'єднання юристів відповідають за акредитацію юридичних факультетів або шкіл. Серед найбільш шанованих професійних спілок варто назвати Комітет керівників юридичних шкіл університетів, Асоціацію викладачів права, Товариство науковців у галузі права. Більшість магістерських програм із міжнародного арбітражу акредитовані Королівським інститутом арбітрів Великої Британії.

Базова юридична освіта не є основною вимогою для вступу до магістратури за спеціальністю, пов'язаною з міжнародним арбітражем, проте передбачено, що абітурієнт має володіти певними знаннями у сфері права, бути спроможним працювати в юридичному середовищі. Ці програми становлять велике зацікавлення для представників різних спеціальностей, зокрема фахівців у галузі будівництва, інженерії, менеджменту та управління. У процесі аналізу педагогічної проблеми помітним є той факт, що вагому частку вступників на магістерські програми, особливо за заочною формою навчання, формують дорослі студенти. Дані Агенції зі статистики вищої освіти засвідчують, що у Великій Британії приблизно дві третини студентів магістерських програм досягли 30-тирічного віку. Іноземним студентам необхідно підтвердити рівень

володіння англійською мовою, скласти «IELTS» – екзамен з англійської мови із загальним балом не менше як 6,5 - 7,0.

Встановлено, що професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу – це цілісний системний неперервний освітній процес, що охоплює умовно чотири етапів: мотиваційно-цільовий, змістово-пізнавальний, аналітичний, діагностичний. Перший, *мотиваційно-цільовий*, етап спрямований на створення умов для формування позитивної внутрішньої й зовнішньої мотивації магістрів до навчально-пізнавальної діяльності (цільові установки та орієнтація на позитивний результат). На цьому етапі студентів залучають до опанування загальних і спеціальних знань, умінь та навичок, якими повинні оволодіти випускники магістратури за спеціальністю «Міжнародний арбітраж» / «Альтернативне вирішення спорів» (за умови успішного проходження освітніх програм). Другий, *змістово-пізнавальний*, етап передбачає формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості, формування вмінь самостійно вчитися та творчо мислити, формулювати актуальні проблеми міжнародного арбітражу, планувати, організовувати й контролювати розв'язання проблемних завдань, аналізувати отримані результати, робити висновки. Третій, *аналітичний*, етап скерований на інтеграцію знань магістрів, розкриття й розвиток потенціалу та професійно значущих якостей майбутніх арбітрів, залучення до виконання навчальних завдань на засадах інтеграції та взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, виконання низки логічних операцій для виявлення зв'язків і залежностей між подіями та явищами. *Діагностичний етап* – підсумковий етап підготовки магістрів міжнародного арбітражу, що передбачає оцінювання рівня навчальних досягнень магістрів, з огляду на засвоєння ними описаних у програмі загальних і спеціальних компетентностей, відповідно до чинних критеріїв оцінювання.

На підставі аналізу магістерських програм із міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії (Школа міжнародного арбітражу при університеті Королеви Марії (*School of International Arbitration, Queen Mary, University of London*), Школа права Лондонського університету Сіті (*City University London Faculty of Law*), Школа права університету Вестмінстера (*University of Westminster Law School*), Школа права Портсмутського університету (*The School of Law of the University of Portsmouth*), Школа права університету Бедфордшир (*School of Law, University of Bedfordshire*), Абердинська школа бізнесу університету Роберта Гордона (*Aberdeen Business School of Robert Gordon University*), факультет мистецтв, навколишнього середовища та технологій (*Faculty of Arts, Environment & Technology*), Школи інженерії антропогенного середовища (*School of Built Environment Engineering*) університету Лідса Беккетта) виокремлено *n'ять* основних завдань: підготовка до професійної діяльності, що прогнозує оволодіння професійними знаннями в дотичних до майбутньої професійної діяльності галузях права, професійними правничими вміннями й навичками для самореалізації особистості в процесі

ефективної роботи в професійній сфері з метою задоволення потреб суспільства; формування знань, умінь і навичок для виконання професійних завдань науково-дослідницького характеру в галузі арбітражу; формування й розвиток інтелектуальних умінь і навичок, що пов'язане зі здатністю випускника розуміти взаємодію між комерційним середовищем та нормативно-правовою базою, яка регламентує діяльність міжнародних корпорацій, виявляти, оцінювати й застосовувати стратегічні підходи для ухвалення ефективних рішень стосовно врегулювання спірних питань у різних ситуаціях; формування й розвиток високорівневих комунікативних умінь і навичок, що допомагають випускникові ефективно спілкуватись в усній і письмовій формі, а також використовувати інформаційно-комунікаційні технології для передавання відомостей, переконання, обґрунтування власної позиції тощо; розвиток міжособистісних умінь і навичок.

У четвертому розділі «**Дидактичні засади професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу у Великій Британії**» описано зміст професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії, схарактеризовано форми, методи й технології навчання магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії, досліджено особливості практичної підготовки як важливого компонента магістерських програм із міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії, проаналізовано науково-дослідницьку підготовку магістрів міжнародного арбітражу, систему оцінювання результатів навчання магістрів міжнародного арбітражу, процес підвищення кваліфікації арбітрів у Великій Британії.

Зміст магістерських програм «Міжнародний арбітраж / Альтернативне вирішення спорів» охоплює обов'язкові дисципліни («*compulsory*») і дисципліни на вибір («*optional*»). Для провідних університетів Великої Британії характерне поєднання стійкої основи обов'язкових навчальних курсів, що ознайомлюють із предметом професії арбітра («Міжнародна торгівля» (англ. «*International Trade*»); «Корпоративне право» (англ. «*Company Law*»); «Міжнародне господарське право» (англ. «*International Commercial Law*»); «Договірне право» (англ. «*Contract Law*»); «Альтернативні способи вирішення спорів» (англ. «*Alternative Dispute Resolution*»); «Міжнародний та порівняльний комерційний арбітраж» (англ. «*International and Comparative Commercial Arbitration*»)) із можливістю широкого вибору елективних курсів («Можливості вирішення цивільних спорів – стратегія, ризики, витрати» (англ. «*Civil Dispute Resolution Options – Strategy, Risks and Costs*», «Міжнародні енергетичні спори» (англ. «*International Energy Disputes*»), «Професійна етика в комерційній юридичній практиці» (англ. «*Professional Ethics for Commercial Legal Practice*»)), що пристосовані до нових вимог ринку й потреб магістрів. Змістове наповнення програм професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії передусім відтворює специфіку університету, школи права та особистих інтересів професорсько-викладацького складу. Аналіз магістерських програм із міжнародного арбітражу в університетах Великої

Британії засвідчив, що основними тенденціями в їх побудові є гнучкість, можливість вибору індивідуального освітнього шляху, опційний і комплексний принципи побудови.

Зростає роль міждисциплінарних магістерських програм в університетах Великої Британії, що пропонують здобуття магістерського ступеня з міжнародного арбітражу спільно з іншими спеціалізаціями. Популярними серед абітурієнтів Великої Британії є програми, спрямовані на отримання ступеня магістра міжнародного арбітражу з подвійною спеціалізацією: «Судовий розгляд цивільних справ та вирішення спорів» («*LLM Civil Litigation and Dispute Resolution, City*», *University of London*); «Міжнародне комерційне право та вирішення спорів» («*LLM International Commercial and Dispute Resolution Law*», *University of Bedfordshire*); «Будівельне право та вирішення спорів» («*LLM Construction Law and Dispute Resolution*», *Leeds Beckett University*); «Будівельне право та арбітраж» («*LLM Construction Law and Arbitration*», *Robert Gordon University*). Особливі кваліфікаційні вимоги затверджені до викладацького складу, а саме: ґрунтовна професійна підготовка, вагомий практичний досвід, активна науково-дослідницька діяльність, налагоджені зв'язки із зарубіжними колегами – професорами юридичних шкіл та / або членами провідних міжнародних установ й організацій, що визнані світовою арбітражною громадою, отже, академічна мобільність тощо. Усі ці позиції підвищують якість викладацької діяльності, позитивно впливають на характер освітнього процесу, сприяють ефективності роботи.

Виявлено, що ефективність професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу суттєвою мірою залежить від вибору й реалізації таких форм, методів, технологій навчання, які сприяють не тільки розкриттю інтелектуального потенціалу індивіда, опануванню ним професійних знань, умінь і навичок, але й набуттю досвіду соціальної взаємодії та готовності до професійної діяльності, відповідно до вибраної спеціальності (спеціалізації). У британському досвіді найбільш поширені такі форми організації навчання: лекція, гостьова лекція, семінарське заняття, конференція, «виробниче» навчання, екскурсія, навчальний візит, консультація (тьюторіал), рольова гра, навчальний судовий процес, дебати, самостійна робота, індивідуальні науково-дослідницькі завдання, волонтерська робота в юридичних клініках, участь у ярмарках професій.

«Виробниче» навчання, або навчання в реальних умовах» (англ. «*work-based learning*») як вид практичної підготовки, широко застосовуваний на магістерських програмах із міжнародного арбітражу та / чи альтернативного вирішення спорів у британських юридичних школах, коли студент навчається через занурення в атмосферу певної компанії або організації з реальними цільовими установками, ролями. Таке навчання робить студента більш мотивованим і зацікавленим в отриманні актуальних знань, посилює навички професійного спілкування, сприяє академічній мобільності, нерідко відкриває доступ до гарних робочих місць, розвиває навички, пов'язані з ринком праці,

приміром, наскрізні та м'які навички, де, зазвичай, соціальні партнери відіграють ключову роль. Поширеною формою навчання на магістерських програмах із міжнародного арбітражу / альтернативного вирішення спорів є навчальні візити або виїзні екскурсії (Міжнародна торгова палата (Париж), Лондонський міжнародний арбітражний суд (Лондон), Постійна палата третейського суду (Нідерланди) тощо), під час яких студенти мають змогу спостерігати за діяльністю міжнародних арбітражних інституцій зсередини. Найбільші та найпрестижніші юридичні школи Великої Британії (Школа міжнародного арбітражу Лондонського університету Королеви Марії, Абердинська школа бізнесу університету Роберта Гордона, Школа права Лондонського університету Сіті, Школа права університету Вестмінстера, Школа права Портсмутського університету, Школа права університету Бедфордшир тощо) надають своїм студентам гіпотетичні арбітражні справи, пропонуючи їм брати участь у навчальних судових процесах, які імітують реальну арбітражну практику (на відміну від інсценованого судового процесу, що зазвичай відбувається як імітація судового розгляду за участі присяжних засідателів або розгляду в суді).

Університети успішно імплементують сучасні технології в навчальний процес майбутніх міжнародних арбітрів, що засвідчує, зокрема, використання електронного навчання для розвитку критичного мислення в університетах («*LLM Construction Law and Dispute Resolution*», *Leeds Beckett University*), застосування систем інтерактивного опитування в університетах («*LLM Comparative and International Dispute Resolution*», *Queen Mary University of London*), поглиблена самостійна робота («*LLM International Commercial and Dispute Resolution Law*», *University of Bedfordshire*), використання підкастів у процесі навчання арбітрів у магістратурі («*LLM Construction Law and Arbitration Robert Gordon University*»). Комп'ютерні технології з допоміжних засобів навчання поступово перетворюються на повноправні методи навчання. Окрім глобальних інформаційних систем підтримки освітнього процесу, на магістерських програмах із міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії розбудовують віртуальне навчальне середовище (ВНС) (англ. «*Virtual Learning Environment / VLE*»), де широко послугуються синхронними й асинхронними інструментами конференц-зв'язку. Наприклад, у Школі інженерії антропогенного середовища (англ. «*School of Built Environment Engineering*») університету Лідса Беккетта навчання на магістратурі «Будівельне право та вирішення спорів» відбувається дистанційно, тому основними формами роботи є онлайн-лекції й семінари, які транслюють через «*Adobe Connect*» – програмне забезпечення для веб-конференцій, що дає змогу студентам миттєво спілкуватися, співпрацювати через простий у використанні онлайн-доступ. За допомогою інноваційних технологій студенти отримують спеціально розроблений навчальний матеріал курсу й перелік довідкової літератури; приклади аналізу судових та арбітражних справ; практичні завдання для

розвитку навичок, необхідних для вирішення спорів; техніки рефлексивного навчання для їх опанування; тестові завдання для самооцінювання. Виконуючи індивідуальні завдання, тести в онлайн-режимі, студенти мають доступ до зворотного зв'язку у вигляді правильної / типової відповіді (залежно від виду завдання).

Використання інноваційних технологій для дистанційного навчання має на меті максимально імітувати досвід традиційного навчання та забезпечувати його інтерактивність. Схвально оцінена юридична гра «*The Game*» та нова платформа для вивчення права «*LawWithoutWalls (LWOW)*». Основна мета «*LWOW*» – підготувати студентів до реальної юридичної практики в глобальному контексті, навчити їх бути більш комерційно зорієнтованими. На особливу увагу заслуговує інтернет-проект «*DenninX*», створений спеціально для студентів юридичних шкіл і названий на честь судді лорда Деннінга. Автором пошукової системи став Людвіг Конрад Булл – студент Кембриджського університету, що разом з іншими студентами запустили юридичний чат-бот «*LawBot*». Процес пошуку юридичних прецедентів ґрунтований на штучному інтелекті, що полегшує роботу студентів під час підготовки доповідей, презентацій, магістерських робіт тощо. Пошукова система не лише знаходить судовий матеріал, але й виокремлює найбільш значущі аспекти судових рішень, робить для користувачів закладки, вибудовує перелік покликань на конкретний прецедент.

Університети Великої Британії розробили й підтримують різноманітні моделі практичної підготовки магістрів, що відрізняються тривалістю, способом організації, інтегрованістю в навчальну програму, можливостями працевлаштування. Юридичні школи університетів Великої Британії посідають провідні позиції щодо працевлаштування випускників магістерських програм із міжнародного арбітражу, завдяки тісним зв'язкам із промисловістю та іншими роботодавцями. На базі британських університетів працюють центри зайнятості, які тісно комунікують зі студентами стосовно питань працевлаштування (наприклад, «*PurpleDoor*» у Портсмутському університеті). Такі спеціалізовані центри з командою кар'єрних консультантів пропонують повний спектр послуг для індивідуального планування кар'єри, пошуку роботи та працевлаштування. Очевидною перевагою аналізованих магістерських програм є можливість отримати членство в різних професійних організаціях, насамперед стати членом всесвітньо відомої арбітражної інституції – Королівського інституту арбітрів Великої Британії (*CIArb*). Студенти магістратури з міжнародного арбітражу мають змогу подати заявку на менторські програми юридичних шкіл. Наставниками є визнані професіонали (міжнародні арбітри, адвокати, члени Інституту дипломованих юристів Великої Британії та директори компаній), а також колишні випускники, які взяли на себе зобов'язання бути кураторами протягом навчального року. Студентів також запрошують до участі в промоакціях шкіл права, наприклад, до роботи в юридичній клініці з надання

безоплатної юридичної допомоги. Особи, які добровільно залучені до таких івентів, проходять додаткову підготовку та здатні спілкуватися з клієнтами, надавати їм поради з юридичних питань під наглядом юриста-практика. Крім того, активні студенти магістратури в аналізованих школах права мають доступ до успішних кар'єрних програм, що реалізують школи права. Ідеться про щорічний ярмарок юридичних професій, майстер-класи та лекції, які читають запрошені спікери.

Науково-дослідницька підготовка магістрів міжнародного арбітражу передбачає здатність мислити системно й концептуально, вибудовувати стійкі обґрунтовані висновки, аналізувати, узагальнювати та критикувати правові ідеї. Підготовка й написання магістерської роботи залучають магістра до наукової діяльності, оптимізують вивчення предметних праць із вибраної тематики, продукування власних інноваційних концепцій і підходів. Магістерська робота допомагає майбутнім міжнародним арбітрам окреслити свої потреби в навчанні, з'ясувати, на яких сферах права необхідно зосередитися, щоб стати компетентним фахівцем. Усвідомлюючи значущість розвитку дослідницьких навичок для майбутнього міжнародного арбітра, провідні університети Великої Британії вводять до навчальних планів спеціальні дисципліни («Наукове дослідження та правове письмо», «Академічне письмо» тощо), що сприяють якісній підготовці студентів до написання магістерської роботи в галузі міжнародного арбітражу та її подальшому успішному захисту. Навчальна дисципліна «Академічне письмо» містить чіткі практичні рекомендації, необхідні для написання магістерської роботи в галузі міжнародного арбітражу, представляє особливості роботи з бібліографічною інформацією, пропонуючи опис і характеристику методів дослідження тощо. Робота над дослідженням передбачає автономію дій, дає змогу продемонструвати здатність студента управляти інформацією, обґрунтовувати власні судження, застосовувати інноваційні способи виконання завдань. У ході оцінювання до уваги беруть рівень засвоєння керівних принципів; уміння критично аналізувати й інтерпретувати ці принципи; уміння застосовувати їх під час розв'язання складних фактичних проблем; уміння представити позиції в коротких, чітких і граматично правильних висловлюваннях. Наукова робота присвячена актуальним питанням міжнародного арбітражу: вирішення спорів, використання транснаціональних правил і «*lex mercatoria*» для вирішення спорів, виконання арбітражних рішень, інвестиційний арбітраж, суперечки у сфері нафти й енергетики, посиленна гармонізація й інтернаціоналізація процедур міжнародного арбітражу, арбітраж і треті сторони, арбітражний спір, взаємодія арбітражу та судового розгляду, конфлікт юрисдикцій, бізнес-посередництво й «ADR», регіональні системи міжнародного арбітражу. Наприклад, Школа права Лондонського університету Королеви Марії також проводить унікальні емпіричні дослідження за фінансової підтримки «*PriceWaterhouseCoopers*».

З'ясовано, що результативними видами оцінювання сформованості

професійної компетентності студентів є такі: тести, реферати, доповіді, презентації, тематичні дослідження, навчальні судові справи, різні типи іспитів, курсові роботи, магістерську роботу – для перевірки як стилів навчання студентів, так і фактичних знань із предметів. Результати навчання студентів магістерських програм із міжнародного арбітражу та альтернативного вирішення спорів поділяють на кілька груп: знання й розуміння теорії; когнітивні / інтелектуальні навички мислення; практичні / професійні / предметні навички; перехідні / випускні та навички з працевлаштування. Одним із найбільш популярних форм підсумкового контролю є іспит «із відкритою книгою», що сфокусований на більш складних здібностях, як-от аналіз, синтез, компіляція, інтерпретація тощо, змушує студента більш глибоко та творчо мислити.

Особливості професійної діяльності міжнародного арбітра зумовлюють посилену значущість й актуальність професійного розвитку. Підвищення кваліфікації (англ. «*Continuing Professional Development / CPD*») – важлива ланка неперервної професійної освіти фахівців, що стимулює професійне зростання, створює умови для актуалізації професійно-психологічного потенціалу особистості, забезпечує соціальний захист міжнародного арбітра через підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Підвищення кваліфікації міжнародних арбітрів виконує низку важливих функцій: діагностичну, яка допомагає схарактеризувати здібності фахівця, виявити рівень його професійної компетентності й індивідуально-психологічних особливостей для забезпечення ефективності подальшої професійної діяльності; урівноважувальну, що відновлює теоретичні знання, усуває прогалини в теоретичній підготовці міжнародного арбітра, ознайомлює з сучасними тенденціями розвитку міжнародного арбітражу; удосконалює професійно важливі навички міжнародного арбітра; адаптаційну, яка готує фахівця до потенційних змін у професійній діяльності, пов'язаних зі змінами в законодавстві, у профілі професійної діяльності, змінами посади або місця роботи тощо; пізнавальну, що задовольняє інформаційні, професійні, інтелектуальні потреби особистості; прогностичну, яка розкриває творчий потенціал міжнародного арбітра, виявляє можливості й готовність до професійної діяльності; превентивну, що убезпечує фахівця від професійного вигорання. Підвищення кваліфікації міжнародних арбітрів пов'язане з поглибленням, удосконаленням, оновленням знань і вмій із предмета, що необхідне для всіх фахівців, особливо важливе для фахівців у сфері морського права, будівництва, транспортної справи, нафтовій та енергетичній промисловості тощо. Передбачено, що арбітри зобов'язані набрати 60 балів протягом 3-х років, 30 із яких повинні бути безпосередньо пов'язані зі сферою права, де вони практикують. Залежно від виду діяльності нараховують різні бали. Схема є саморегульовальною, оскільки арбітри самостійно обліковують свої досягнення. Установа чи організація в будь-який час може перевірити

кількість накопичених балів. Несумлінне ставлення буде негативно впливати на репутацію арбітра. Підвищення кваліфікації охоплює елементи будь-якої педагогічної системи, зокрема мету, зміст, методи навчання, викладачів, слухачів, засоби навчання. Форми й методи навчання завжди адаптовані відповідно до часових меж і пріоритетів кожного слухача. В умовах сьогодення підвищення кваліфікації міжнародних арбітрів передбачає здебільшого дистанційну форму, а сучасне середовище віртуального класу залучає динамічні інструменти для плідної діяльності. Професійні навчальні курси ініціюють та проводять акредитовані організації Великої Британії, серед яких провідними вважають Королівський інститут арбітрів Великої Британії (англ. *Chartered Institute of Arbitrators*), Королівський інститут оцінювачів (англ. *Royal Institution of Chartered Surveyors / RICS*), Морську академію Ллойда (англ. *Lloyd's Maritime Academy*), Лондонський університет королеви Марії (англ. *Queen Mary University of London / QMUL* або *QM*), Лондонський університет Сіті (англ. *City, University of London*), Відкритий коледж (англ. *Open Study College*).

У п'ятому розділі «**Можливості використання прогресивних ідей британського досвіду для прогностичного розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні**» представлено особливості магістерської підготовки юристів у ЗВО України та з'ясовано освітньо-ресурсний потенціал для запровадження професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу; виконано порівняльно-педагогічний аналіз підготовки, на підставі якого обґрунтовано можливості творчого використання прогресивних ідей британського досвіду для розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні.

Встановлено, що вітчизняна правова спільнота звертає велику увагу на теоретичні й практичні аспекти міжнародного арбітражу. Наукові розвідки у сфері арбітражу, діяльність Міжнародного комерційного арбітражного суду Торгової палати України (ICAC), Української арбітражної асоціації (УАА), Українського центру медіації та деяких юридичних компаній сприяють розвитку альтернативних способів вирішення спорів в Україні та професійній підготовці фахівців у цій галузі. Активною щодо популяризації арбітражу в Україні, наприклад, є діяльність юридичної фірми «Лавринович і Партнери» – члена Американської торговельної палати з 2009 року, ТПП України з 2013 року. Юристи цієї фірми не лише консультують членів Торгово-промислової палати, українські та міжнародні компанії, але й часто працюють арбітрами Міжнародного студентського конкурсу з міжнародного торгового права та міжнародного комерційного арбітражу «*ICC Lex Mercatoria*», де беруть участь студенти юридичних факультетів українських і зарубіжних закладів вищої освіти. Українські юридичні фірми та арбітражні установи в співпраці із зарубіжними колегами організують навчальні курси, семінари, вебінари, конференції, конкурси письмових робіт із міжнародного комерційного арбітражу, судові дебати з міжнародного комерційного арбітражу ім. Вілема

Bica. ICAC проводить щорічний форум «Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І. Г. Побірченка» за підтримки юридичної фірми «*Withersworldwide*» та Молодіжної міжнародної арбітражної групи при Лондонському міжнародному арбітражному суді.

Розвиток системи професійної підготовки міжнародних арбітрів слугує показником правової культури українського суспільства. Основне завдання сучасної вітчизняної юридичної освіти – окреслення пріоритетів та утвердження того факту, що міжнародний арбітраж являє собою самостійний, із погляду правової природи, вид діяльності, який не є аналогом державного судочинства. Саме це завдання варто виконувати через поширення знань і позитивного зарубіжного досвіду функціонування міжнародного арбітражу в Україні, що можливе через організацію системної професійної підготовки арбітрів. Поступово практичні й наукові здобутки у сфері міжнародного арбітражу знаходять відображення в навчальних планах юридичних факультетів провідних закладів вищої освіти України. Зоркема, запровадження вибіркової дисципліни «Міжнародний комерційний арбітраж» (юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, факультет міжнародних відносин та міжнародного права КНУ імені Т. Г. Шевченка, факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія», Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом, юридичний факультет Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, юридичний факультет Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова тощо). Крім того, у деяких університетах передбачене викладання інших дисциплін, пов'язаних з альтернативним способом вирішення спорів загалом і зі сферою міжнародного арбітражу зокрема: «Міжнародний інвестиційний арбітраж» (Національний університет «Києво-Могилянська академія»); «Альтернативний розгляд цивільних справ» (Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»); «Переговори і медіація» (Національний університет «Києво-Могилянська академія»); «Позасудові форми захисту цивільних прав» (Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова). Опанування цих дисциплін у межах єдиного навчального плану дасть змогу сформуванню надійну теоретичну базу для подальшого впровадження арбітражу на практиці.

Вагомим етапом у розвитку професійної підготовки міжнародних арбітрів в Україні можна вважати участь ЗВО України в міжнародних проектах, основна мета яких – залучення українських колег до міжнародної академічної спільноти для обміну позитивним досвідом, його подальшої імплементації в систему професійної підготовки міжнародних арбітрів в Україні. Від грудня 2013 р. до листопада 2016 р. Львівський національний університет імені Івана Франка,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Хмельницький університет управління та права, були учасниками проекту «Навчання альтернативного вирішення спорів як підхід до забезпечення прав людини» (№ 543990-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR «TRADIR») у межах програми «TEMPUS». До цього проекту долучилися представники Німеччини, Італії, Литви, Польщі. У грудні 2017 року пілотне навчання успішно завершено, що, без сумніву, стало початком нового етапу в професійній підготовці міжнародних арбітрів. Основна мета зазначеного проекту – структурне й змістове розроблення нового практично-орієнтованого навчального плану та наукових і навчально-методичних матеріалів для забезпечення навчального процесу на магістерській програмі за спеціалізацією «Економічне право і альтернативне вирішення спорів».

За результатами порівняльно-педагогічного аналізу, обґрунтовано можливості творчого використання прогресивних ідей британського досвіду для розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні на державному, організаційно-педагогічному, фінансовому, інформаційному, міжнародному рівнях.

Попри галузевий освітній стандарт за спеціальністю 081 «Право» для магістерського рівня, автономність закладу вищої освіти дає змогу керівництву самостійно наповнювати зміст вітчизняної професійної юридичної освіти, тобто відкривати запотребовані спеціалізації та вводити нові дисципліни до навчального плану. Університетське середовище володіє достатніми ресурсами для поступу в напрямі вдосконалення юридичної освіти, якісної професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні. З огляду на це рекомендувано закладам вищої юридичної освіти: 1) орієнтуватися на британське законодавство та практику; 2) удосконалювати співвідношення між обсягом загально-гуманітарної і професійно орієнтованої підготовки, співвідношення обсягу теоретичних та практично-орієнтованих дисциплін; 3) забезпечувати належний баланс між дисциплінами кримінально-правового, цивільно-правового, адміністративно-правового, міжнародно-правового циклів; 4) дбати про практичну спрямованість навчання через збільшення в структурі викладання питомої ваги практичних завдань із розв'язання різноманітних ситуацій; 5) сприяти засвоєнню навчальної дисципліни «Міжнародний арбітраж», розробити типові навчальні програми дисциплін «Міжнародний арбітраж» і «Міжнародний комерційний арбітраж», з огляду на сучасні підходи до витлумачення предмета міжнародного права; 6) сформувати робочу групу з фахівців кафедр міжнародного права для підготовки типової програми з міжнародного арбітражу та міжнародного комерційного арбітражу; 7) передбачити викладання в більшому обсязі теоретичних засад і практичних аспектів міжнародного арбітражу з позицій особистісно орієнтованого підходу, а саме юридичних основ, тобто укладання арбітражних застережень, виконання арбітражних угод, підготовки й подання справ до арбітражних судів, зокрема

арбітражних процедур (перевірка свідків, експертів, доказів), визнання, виконання й відкладення арбітражних рішень, ознайомлення з діяльністю основних міжнародних арбітражних інстанцій і чинними нормативними документами, вивчення арбітражних рішень, а також виявлення зв'язку між міжнародним арбітражем та національними судами; аналізу Нью-Йоркської конвенції про визнання й виконання іноземних арбітражних рішень та інших двосторонніх договорів і конвенцій, що стосуються міжнародного арбітражу; 8) на основі типових програм розробити базові підручники з міжнародного арбітражу й міжнародного комерційного арбітражу; 9) запровадити систему поширення знань серед населення про міжнародний арбітраж; 10) планувати вивчення міжнародного арбітражу студентами обов'язково після опанування курсів цивільного права й цивільного процесу; 11) викладати міжгалузеві дисципліни («Міжнародне приватне право», «Юридична іноземна мова», «Риторика», «Управління конфліктами» тощо); 12) покращувати професійний рівень викладацького корпусу українських юридичних закладів вищої освіти; 13) сприяти розвитку науково-дослідницької компетентності майбутніх арбітрів; 14) зосереджувати посутню увагу на мовній підготовці майбутніх фахівців; 15) покращувати процедуру оцінювання якості знань студентів.

Успішна реалізація обґрунтованих науково-методичних рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах України сприятиме їх цілеспрямованому й неперервному навчанню; уможливуватиме здобуття якісної освіти, підвищення кваліфікації, перекваліфікацію в умовах обмежених фінансових ресурсів; для закладів вищої освіти слугуватиме засобом надання освітніх послуг належній кількості студентів без збільшення витрат, оптимізації освітнього процесу на денній і заочній формах навчання, підвищення іміджу навчального закладу завдяки міжнародному визнанню кваліфікації випускників.

ВИСНОВКИ

У дисертації проаналізовано професійну підготовку магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії, схарактеризовано її теоретичне й практичне значення, запропоновано розв'язання наукового завдання, розроблено науково-методичні рекомендації щодо імплементації й використання ідей британського досвіду в юридичних закладах вищої освіти України. Результати виконаного дослідження послугували підставою для формулювання низки висновків.

1. На основі бібліографічного аналізу проблеми професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу вітчизняні й зарубіжні дослідження систематизовано за такими напрямками: характеристика філософських концепцій і теорій, що становить підґрунтя для вдосконалення системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу; реалізація фундаментальних

наукових підходів у процесі професійної підготовки міжнародного арбітра; ретроспективний аналіз міжнародного арбітражу; особливості професійної діяльності міжнародного арбітра; зарубіжний досвід підготовки міжнародного арбітра. Аналіз наукових розвідок засвідчує, що вони являють собою певне узагальнення міждисциплінарних студій із підготовки майбутніх юристів (у тому числі з міжнародного арбітражу) та окреслюють інноваційне прогностичне бачення щодо розв'язання проблем юридичної освіти в Україні на основі зарубіжних прогресивних ідей і тенденцій. Витлумачено сутність ключових понять: «юридична наука», «юридична освіта», «міжнародний арбітр», «міжнародний арбітраж», «професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу», «магістерська підготовка», «юридична школа». Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу є неперервним, системним освітнім процесом, спрямованим на забезпечення якісних змін у навчально-науково-професійній діяльності майбутнього юриста міжнародного арбітражу, здатного оперативно реагувати на виклики професії й трансформувати отримані знання в зміст професійної діяльності.

2. У руслі генези професії міжнародного арбітра виокремлено чотири основні етапи: *зародження* професії (кінець XIX століття – 70-ті – 80-ті роки XX століття); *утвердження* (80-ті – 90-ті роки XX століття – початок XXI століття); *усвідомлення* (початок XXI століття – до 2010 року); *«партicipації»* (із 2010 року – донині), що відображають тенденції розвитку філософії права та арбітражної практики. Сучасний етап, який вирізняється економічним аналізом права, фактично акумулює три попередні етапи, оскільки професію міжнародного арбітра все ще вважають елітарним фахом. Послуги міжнародних арбітрів поступово перетворюються на товар, розділений на окремі продуктові категорії, що купують клієнти в тих постачальників, які забезпечують їхню найменшу вартість.

3. На підставі виявлених особливостей професійної діяльності міжнародного арбітра, підсумовано, що міжнародний арбітр повинен володіти ґрунтовними теоретичними знаннями з юриспруденції, пов'язаними з арбітражною практикою, компетентно виконувати професійні завдання на практиці, управляти процесом взаємодії з учасниками арбітражного процесу, астосовувати сучасні ІТ-технології, ухвалювати ефективні управлінські рішення. Схарактеризовано соціально-професійний профіль фахівця з міжнародного арбітражу (*професійні якості*: уміння спілкуватися з колегами й клієнтами, здатність регулювати свою поведінку, спроможність ухвалювати рішення, готовність розв'язувати проблеми, прагнення до успіху, прогностичний тип мислення; *особистісні якості*: незалежність, неупередженість, критичність, дипломатичність, професійна активність, гнучкість, енергійність, упевненість в ухвалених рішеннях, бажання й готовність працювати та самовдосконалюватися, тактовність, коректність, контактність; *інтелектуальні якості*: інтелектуальна готовність до навчання й саморозвитку, культурна

обізнаність, професійна зрілість, глибока теоретична підготовка в галузі арбітражу).

4. Світовий досвід реформування юридичної освіти (Швеція, Швейцарія та США) унаочнює системні зміни, зумовлені бажанням вибудувати високоякісну систему юридичної освіти та прагненням досягти конкурентоспроможності на світовому ринку інтелектуальних ресурсів. Виявлено, що країни творчо використовують можливості міжнародного освітнього простору для забезпечення якості професійної підготовки міжнародних арбітрів, що стає міцною й надійною платформою для побудови успішної кар'єри в цій галузі. Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу в європейському та американському досвіді має подібні особливості: доступність; професійність; гнучкість; дотримання принципів фундаменталізації, оптимальності й достатності, системності та послідовності навчання; міжкультурний підхід до навчання; порівняльний підхід до навчання (загальне право vs континентальне право); проблемно-орієнтований підхід заради інтенсивної підготовки майбутніх фахівців; максимальна взаємодія студентів із викладачами, ментором, однокурсниками; застосування прогресивних форм і методів навчання; практична спрямованість навчання з можливістю проходження навчання в реальних умовах; міжнародна взаємодія через організацію навчальних візитів, міжнародних конференцій, симпозіумів, зустрічей для стимулювання академічної мобільності; розвиток науково-дослідницьких навичок майбутніх арбітражних юристів. Відмінності між країнами полягають у спрямованості магістерських програм. Зокрема, Швеція орієнтована на вузькоспеціалізовані програми; Швейцарія надає перевагу більш загальним програмам; США керується пріоритетами окремих штатів. На відміну від шведських і швейцарських університетів, юридичні школи університетів США вирізняються прагматичністю й комерціалізацією.

5. На формування сучасної системи юридичної освіти Великої Британії суттєво вплинули філософські концепції й педагогічні ідеї. Особливої значущості набули основні ідеї філософії позитивізму, утилітаризму, ліберального консерватизму, технократизму, філософії управління, економічного аналізу права. До XIX століття у Великій Британії функціювали дві паралельні системи юридичної підготовки: *академічна*, що базована на вивченні римського й канонічного права в широкому значенні, та *вузькоспеціалізована практична* підготовка в іннах, яка ґрунтована на загальному праві. Академічна (університетська) підготовка майбутніх юристів відтворювала утилітаристське бачення системи вищої юридичної освіти Великої Британії; в основі вузькоспеціалізованої практичної підготовки перебувала позитивістська концепція. Зміни філософських концепцій у юридичній освіті відображено в професійній підготовці міжнародних арбітрів, для якої характерне ефективне поєднання теоретичного та практичного складників. Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу здійснюється на

zasадах професіоналізації вищої юридичної освіти, аналізу європейської та світової моделей підготовки юристів, розвитку активної співпраці з міжнародними стейкхолдерами.

6. Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу у Великій Британії організована за принципами оптимальності й достатності, мобільності, інтерактивності, проблемності, професійної спрямованості, фундаменталізації, зв'язку теорії з практикою, системності, послідовності. Навчальний процес організований за такими формами, як аудиторні навчальні заняття, самостійна робота, практична та науково-дослідницька підготовка. Зміст магістерських програм із міжнародного арбітражу відтворює напрями підготовки, спеціалізації й особисті професійні інтереси учасників освітнього процесу, демонструючи індивідуальний підхід до теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців. Ефективність професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу суттєвою мірою залежить від вибору й реалізації методів і технологій навчання, які сприяють не лише розкриттю інтелектуального потенціалу індивіда, опануванню ним професійних знань, умінь і навичок, але й набуттю досвіду соціальної взаємодії та готовності до професійної діяльності. Широкого застосування набули такі форми практики, як навчальні візити, промоакції, «виробниче» навчання, навчальний судовий процес, робота в юридичних клініках, учнівство. Науково-дослідницька підготовка магістрів міжнародного арбітражу – обов'язковий компонент магістерських програм в університетах Великої Британії. Для перевірки сформованості професійної компетентності застосовують різні види оцінювання: тести, реферати, доповіді, презентації, тематичні дослідження, навчальні судові справи, різні типи іспитів, курсові роботи, дисертацію. Результатом підвищення кваліфікації магістрів міжнародного арбітражу є зростання їхнього професіоналізму, зменшення опору інноваціям, актуалізація професійно-психологічного потенціалу, формування професійної рефлексії, професійне виховання і культура.

7. На підставі порівняльно-педагогічного аналізу констатовано, що якість вищої юридичної освіти в Україні лише частково корелює з сучасними потребами глобалізованого правового суспільства. Українська спільнота потребує висококваліфікованих, компетентних фахівців у галузі міжнародного арбітражу, проте цей запит повною мірою не задоволений системою юридичної освіти в Україні, а професія міжнародного арбітра не визнана як соціально важлива. Провідні вітчизняні університети, державні установи й організації, юридичні фірми роблять спроби залучати фахівців до арбітражу, популяризувати науково-практичну діяльність через організацію лекцій, коротких навчальних курсів, семінарів, вебінарів, круглих столів, конференцій. Адміністрація юридичних факультетів потужних українських університетів уводить до навчальних планів дисципліни, пов'язані з вивченням альтернативних способів вирішення спорів загалом та з арбітражем зокрема. Однак такі кроки мають фрагментарний характер, відсутня система професійної

підготовки магістрів міжнародного арбітражу у сфері юридичної освіти України. Використання прогресивних ідей британського досвіду вможливить прогностичний розвиток системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні.

Обґрунтовано науково-методичні рекомендації щодо розвитку системи професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в умовах університетської освіти України на таких рівнях: *державному* (інтеграція юридичної освіти до європейського освітнього простору, залучення стейкхолдерів до покращення освітніх програм, зміна механізму соціального замовлення на підготовку фахівців міжнародного арбітражу, підвищення ефективності механізму взаємодії трьох основних складників інноваційної економіки – «науки – освіти –бізнесу»), удосконалення загальних професійних стандартів, введення професії міжнародного арбітра до переліку спеціальностей у «Державному класифікаторі професій» тощо), *організаційно-педагогічному* (трансформація змісту підготовки на основі вимог науки, суспільства й ринку праці; упровадження інноваційних форм, методів і технологій навчання; розширення можливостей для академічної мобільності викладачів та студентів, функціонування системи контролю за забезпеченням якості освіти, затвердження доцільного співвідношення змістового й практично-діяльнісного компонентів; спрямування навчально-виховного процесу на формування готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності та розвиток особистісних якостей; дотримання наступності в змісті підготовки міжнародних арбітрів, реалізація міждисциплінарного підходу до розроблення освітньо-професійних програм підготовки магістрів, ліквідація розриву між змістом юридичної освіти й досягненнями науки та практики міжнародного арбітражу, підвищена вимогливість до формування науково-дослідницької компетентності; поєднання навчального процесу та підготовки до конкурсів з арбітражу тощо), *фінансовому* (окреслення обсягу державного замовлення на підготовку міжнародних арбітрів, запровадження прозорості системи стипендіальних програм та інших форм фінансування навчання з різними варіантами від українських організацій), *інформаційному* (поширення інформації про міжнародний арбітраж як сфери професійної діяльності, введення електронної освіти для магістрів міжнародного арбітражу), *міжнародному* (міжнародна співпраця у формі спільних програм, заохочення міжуніверситетських спільних магістерських програм).

8. На основі результатів аналізу й узагальнення теоретичних і практичних засад професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії розроблено та впроваджено навчально-методичне забезпечення, а саме: навчально-методичний посібник «English for Lawyers»; англо-український глосарій із міжнародного арбітражу «English-Ukrainian International Arbitration Glossary», що слугує допоміжним довідником для магістрів за спеціальностями 081«Право» і 293 «Міжнародне право»; робочі програми й навчально-методичні матеріали з дисциплін «Ділова іноземна мова»

для магістрів за спеціалізацією «Міжнародно-економічне право та альтернативні способи вирішення спорів», «Юридична іноземна мова» для магістрів за спеціальностями 081 «Право» і 293 «Міжнародне право».

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблематики, пов'язаної з професійною підготовкою магістрів міжнародного арбітражу у Великій Британії. Перспективні напрями подальших педагогічних розвідок спрямовані на поглиблене розроблення й реалізацію міждисциплінарних програм, професійну підготовку магістрів, докторів філософії в галузі юриспруденції в університетах Великої Британії та США.

**Опубліковані праці, що відображають основні наукові результати
дисертації
Монографія**

1. Нагорна, О. О. (2020). *Професійна підготовка магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії: теорія і практика*. Хмельницький: Термінава поліграфія.

Навчальний посібник

2. Нагорна, О. О., Арзанцева, Н. І., Гайдамашук, Л. В., Гуменчук, О. Є., Кічігіним, В. О., Молотаєм, С. М., Петрушко А. А. (2011). *English for Lawyers*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права.

**Статті у фахових наукових виданнях України,
що входять до міжнародних наукометричних баз**

3. Нагорна, О. О. (2015). Деякі аспекти організації професійної підготовки магістрів міжнародного комерційного арбітражу в університетах Великої Британії. *Педагогічний дискурс*, 19, 137–140.

4. Нагорна, О. О. (2015). Затребуваність майбутніх юристів-фахівців з міжнародного комерційного арбітражу в умовах сьогодення. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 767, 122–126.

5. Нагорна, О. О. (2016). Організація магістерської програми «Вирішення міжнародних спорів» (MIDS) в Женевському Університеті. *Вісник Черкаського університету*, 9, 6–9.

6. Нагорна, О. О. (2016). Професійна підготовка магістрів за програмою «Міжнародні судові процеси і арбітраж» у Цюріхському університеті. *Педагогічний дискурс*. 2016, 21, 105–109 (*1 міжнар. наук. база*).

7. Нагорна, О. О. (2016). Особливості організації професійної підготовки за магістерською програмою «Міжнародне торгове право та вирішення спорів» у Швейцарській міжнародній юридичній школі. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 12 (8), 24–28 (*20 міжнар. наук. баз*).

8. Нагорна, О. О. (2017). Поняття «міжнародний арбітраж» в контексті професійної підготовки майбутніх арбітражних юристів. *Освітній простір України*, 9, 107–112.

9. Нагорна, О. О. (2017). Поступ професійної освіти та підготовки

арбітражних юристів у розрізі історичного розвитку міжнародного арбітражу: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2 (41), 179–182.

10. Нагорна, О. О. (2017). Професійна підготовка магістрів за спеціальністю «Будівельне право та арбітраж» в Абердинській школі бізнесу університету Роберта Гордона. *Вісник Черкаського університету*, 15, 67–71 (2 міжнар. наук. бази).

11. Нагорна, О. О. (2017). Сучасний стан професійної підготовки магістрів за спеціальністю «Будівельне право та вирішення спорів» в університеті Лідса Беккетта. *Педагогічний дискурс*, 23, 96–102 (1 міжнар. наук. база).

12. Нагорна, О. О. (2018). Загальна характеристика магістерської програми за спеціалізаціями «Судовий розгляд цивільних справ та вирішення спорів» та «Вирішення спорів» у школі права Лондонського університету Сіті. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2 (43), 187–192 (3 міжнар. наук. бази).

13. Нагорна, О. О. (2018). Організаційно-педагогічні основи професійної підготовки фахівців міжнародного арбітражу в умовах магістратури «Міжнародне комерційне право і вирішення спорів» в школі права університету Бедфордшир. *Науковий вісник НУБіП України*, 291, 214–220 (8 міжнар. наук. баз).

14. Нагорна, О. О. (2018). Соціально-професійні характеристики міжнародного арбітражного судді. *Наука і освіта*, 11–12, 50–55.

15. Нагорна, О. О. (2019). Завершення навчання на спеціалізованій магістерській програмі з міжнародного арбітражу як невід’ємний етап у професійній підготовці майбутніх арбітражних суддів. *Педагогічний дискурс*, 26, 60–63 (12 міжнар. наук. баз).

16. Нагорна, О. О. (2019). Регулювання юридичної освіти в рамках магістерського рівня в університетах Великої Британії. *Освітній простір України*, 16, 30–37 (8 міжнар. наук. баз).

17. Нагорна, О. О. (2019). Сучасний стан професійної підготовки фахівців з міжнародного арбітражу в університетах України. *Молодь і ринок*, 12 (179), 116–122 (4 міжнар. наук. бази).

18. Nagorna, O. O. (2016). Socio-Pedagogical Portrait of a Master’s Degree Student in International Arbitration: Experience of Great Britain. *Comparative Professional Pedagogy*, 6 (2), 45–49 (20 міжнар. наук. баз).

19. Nahorna, Olha. (2018). Hallmarks of LL.M. in Comparative and International Dispute Resolution at Queen Mary University of London. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 1 (42), 155–159 (3 міжнар. наук. бази).

20. Nahorna, O. O. (2018). Open Book Exam as Assessment Method at Master Degree Programmes in International Arbitration and Alternative Dispute Resolution: Foreign Experience. *Comparative Professional Pedagogy*, 8 (4), 26–30 (25 міжнар. наук. баз).

Статті в іноземних наукових періодичних виданнях

21. Nagornaya, O. O. (2018). Advantages of LLM Programme in Alternative Dispute Resolution in the School of Law of the University of Portsmouth. *Лінгвістика і методика в вищій школі*, 10, 161–166.

22. Nagorna, O. (2017). The Current State of Professional Training of LLM Students in International Arbitration in the New York University School of Law. *Zarządzanie Strategiczne w Organizacji*, 12, 243–248 (2 міжнар. наук. бази).

23. Nahorna, O. (2018). Master Degree Programmes in the UK: a Challenge or Stimulation. *Lodging the Theory in Social Practice* (pp. 161–169). Los Angeles (2 міжнар. наук. бази).

24. Nahorna, O. (2019). Management of LLM Programmes in International Dispute Resolution and Arbitration: The Experience of England. *Virtus*, 39, 50–52 (7 міжнар. наук. баз).

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

25. Нагорна, О. О. (2016). Особливості викладання англійської мови майбутнім фахівцям у сфері міжнародного арбітражу в аспекті міжкультурної комунікації. *Актуальні проблеми сучасної філології та культурології: постмодерністська парадигма: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 352–355). Хмельницький: Видавець ФОП Заколотний М. І.

26. Нагорна, О. О. (2016). Укладення арбітражної угоди як невід’ємна складова діяльності майбутніх арбітрів. *Когнітивна лінгвістика в міждисциплінарному контексті: матеріали Міжнар. наук. конф. УАКЛіП* (с. 87–88). Черкаси: Видавець ФОП Гордієнко Є. І.

27. Нагорна, О. О. (2017). «Виробниче» навчання як передумова ефективної професійної підготовки майбутніх арбітражних юристів: досвід США. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: тези ІХ Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 191–192). Хмельницький: ХНУ.

28. Нагорна, О. О. (2017). Digital Competence as a Precondition for Effective Education and Training Practices of Master Degree Students in International Arbitration. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 52–53). Суми: ФЛП Цема С. П.

29. Нагорна, О. О. (2017). Академічне письмо як складова професійної підготовки майбутніх арбітражних юристів-міжнародників. *Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: шляхи інтеграції школи та ВНЗ: матеріали ІХ Міжнар. наук.-метод. конф.* (с. 123–124). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

30. Нагорна, О. О. (2017). Велика Британія як світовий центр міжнародного арбітражу. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України: тези Х Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 338–340). Хмельницький: НАДПСУ.

31. Нагорна, О. О. (2017). Кадровий потенціал як основа успішного

функціонування магістерських програм з міжнародного арбітражу. *Психологія та педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 67–68). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень».

32. Нагорна, О. О. (2017). Магістерська програма за спеціалізацією «Міжнародний комерційний арбітраж» в юридичній школі університету Вашингтон. *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів*: матеріали VI Міжнар. наук.-метод. семінару (с. 157–158). Київ – Хмельницький: Термінова поліграфія.

33. Нагорна, О. О. (2017). Особливості магістерської програми «Світова енергетика, міжнародний арбітраж та екологічне право» в юридичній школі університету Техас. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2017: освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 56–57). Київ: Педагогічна думка.

34. Нагорна, О. О. (2017). Розвиток науково-дослідницьких навичок як складова частина професійної підготовки магістрів – майбутніх арбітражних юристів. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (с. 40–41). Дніпро: СПД «Охотнік».

35. Нагорна, О. О. (2017). Розвиток професійної освіти арбітражних юристів як показник правової культури українського суспільства. *Лабіринти реальності*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 120–122). Монреаль: СРМ«ASF».

36. Нагорна, О. О. (2017). Організація магістерської програми «Міжнародний інвестиційний арбітраж» в Упсальському університеті. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: тези доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (с. 108–109). Хмельницький: ХНУ.

37. Нагорна, О. О. (2018). «Англо-український глосарій з міжнародного арбітражу»: необхідність створення та перспективи використання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з міжнародного арбітражу в умовах магістратури. *Сучасні наукові інновації*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 12–13). Київ: МЦНД.

38. Нагорна, О. О. (2018). Dissertation as an Assessment Method at Master Programmes in International Arbitration and Alternative Dispute Resolution. *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів*: матеріали VII Міжнар. наук.-метод. семінару (с. 15–16). Київ – Хмельницький: Термінова поліграфія.

39. Нагорна, О. О. (2018). Tempus проект як важіль розвитку магістерської програми з економічного права та альтернативного вирішення спорів (арбітражу) в університетах України. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2018: освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 176–178).

Київ – Дрогобич: ТЗОВ «Трек-ЛТД».

40. Нагорна, О. О. (2018). Можливість здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Вирішення міжнародних та комерційних спорів» в школі права університету Вестмінстера. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 24–25). Суми: ФЛП Цема С. П.

41. Нагорна, О. О. (2019). Магістерська програма з міжнародного комерційного арбітражу: досвід Пеппердинського університету. *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів*: матеріали VIII Міжнар. наук.-метод. семінару (с. 29–31). Київ – Хмельницький: Термінова поліграфія.

42. Nagornaya, O. O. (2017). Moot as an Effective Training Activity of LLM Students in Alternative Dispute Resolution or International Arbitration. *Інновації в освіті*: сб. науч. ст. участников XI Междунар. науч. конф. «ТехноОБРАЗ' 2017» (с. 102–105). Гродно: ГрГУ имени Янки Купалы.

**Опубліковані праці, що додатково
відображають наукові результати дисертації**

43. Нагорна, О. О. (2017). Досвід юридичної школи Університету Маямі щодо організації магістерської програми з міжнародного арбітражу. *Університетські наукові записки*, 3 (63), 379–386 (2 міжнар. наук. бази).

44. Нагорна, О. О. (2018). *English-Ukrainian International Arbitration Glossary*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права.

45. Нагорна, О. О. (2017). Організація магістерської програми «Міжнародний комерційний арбітраж» в Стокгольмському університеті. *Фізико-математична освіта*, 1 (11), 80–84 (31 міжнар. наук. база).

АНОТАЦІЇ

Нагорна О. О. Теорія і практика професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Хмельницький національний університет, Міністерство освіти і науки України, Хмельницький, 2021.

У роботі виконано цілісний аналіз теорії і практики професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу у Великій Британії, зокрема: обґрунтовано теоретичні засади професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу на основі зарубіжного й вітчизняного досвіду; досліджено генезу міжнародного арбітражу; схарактеризовано поняттєвий апарат міжнародного арбітражу як предмета підготовки магістрів; описано особливості професійної діяльності міжнародного арбітра, розроблено його професіограму; окреслено методологічні підходи до професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу; з'ясовано особливості професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в

університетах Швеції, Швейцарії та США, що вважають світовими арбітражними юрисдикціями. Проаналізовано організаційні та дидактичні засади їх функціонування; досліджено історичні й філософсько-педагогічні передумови становлення британської юридичної школи; відрефлектовано законодавче регулювання та управління системою юридичної освіти у Великій Британії. Схарактеризовано організаційні умови професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії; описано зміст професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії; викладено форми, методи й технології навчання магістрів міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії. Удокладнено особливості практичної підготовки як важливого компонента магістерських програм із міжнародного арбітражу в університетах Великої Британії. Витлумачено науково-дослідницьку підготовку магістрів міжнародного арбітражу; проаналізовано систему оцінювання результатів навчання магістрів міжнародного арбітражу. Подано інформацію про процес підвищення кваліфікації арбітрів у Великій Британії; представлено стан та особливості професійної підготовки міжнародних арбітрів в Україні, а також аргументовано можливості творчого використання прогресивних ідей британського досвіду для розвитку професійної підготовки магістрів міжнародного арбітражу в Україні.

Ключові слова: юридична наука, юридична освіта, професійна підготовка, магістерська підготовка, магістр міжнародного арбітражу, міжнародний арбітраж, міжнародний арбітр, альтернативне вирішення спорів, технології навчання, університет, школа права, Велика Британія.

Нагорная О. А. Теория и практика профессиональной подготовки магистров международного арбитража в университетах Великобритании. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Хмельницкий национальный университет, Министерство образования и науки Украины, Хмельницкий, 2021.

В работе осуществлён целостный анализ теории и практики профессиональной подготовки магистров международного арбитража в Великобритании, в частности: осуществлён библиографический анализ проблемы исследования, проанализирован генезис профессии международного арбитра, охарактеризован понятийный аппарат исследования, описаны особенности профессиональной деятельности международного арбитра и разработан его социально-профессиональный профиль, обоснованы методологические подходы к профессиональной подготовке магистров международного арбитража; выяснены особенности профессиональной подготовки магистров международного арбитража в университетах Швеции, Швейцарии и США, которые считают мировыми арбитражными центрами.

Проанализированы организационные и дидактические основы их функционирования; выяснены исторические и философско-педагогические предпосылки становления британской юридической школы. Проанализировано законодательное регулирование и управление системой юридического образования в Великобритании; охарактеризованы организационные условия профессиональной подготовки магистров международного арбитража в университетах Великобритании; описано содержание профессиональной подготовки магистров международного арбитража в университетах Великобритании, охарактеризованы формы, методы и технологии обучения магистров международного арбитража в университетах Великобритании, исследованы особенности практической подготовки как важного компонента магистерских программ по международному арбитражу в университетах Великобритании, проанализированы научно-исследовательскую подготовку магистров международного арбитража, систему оценивания результатов обучения магистров международного арбитража, процесс повышения квалификации арбитров в Великобритании; представлены особенности магистерской подготовки юристов в университетах Украины и выяснено образовательно-ресурсный потенциал для введения профессиональной подготовки магистров международного арбитража; выполнен сравнительно-педагогический анализ подготовки, на основании которого обосновано возможности творческого использования прогрессивных идей британского опыта для развития системы профессиональной подготовки магистров международного арбитража в Украине.

Ключевые слова: юридическая наука, юридическое образование, профессиональная подготовка, магистерская подготовка, магистр международного арбитража, международный арбитраж, международный арбитр, альтернативное разрешение споров, технологии обучения, университет, юридическая школа, Великобритания.

Nahorna O. O. Theory and Practice of the Professional Training of Masters of Laws in International Arbitration at the Universities of Great Britain. – Manuscript.

Thesis for an academic degree of a postdoctoral researcher in pedagogy. Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Khmelnytskyi National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Khmelnytskyi, 2021.

Great Britain, with modern legal infrastructure, large arbitration community and high level of professionalism of arbitration practice, is considered to be one of the world's leading arbitration jurisdictions. According to the survey initiated by the School of International Arbitration at «Queen Mary» University, London is considered the most privileged centre of arbitration. The demand for alternative dispute resolution services in Great Britain has led to the tendency among British

students to specialize in international commercial arbitration, which has caused to the increase in the number of universities providing educational services in this sphere. Thus, there is a need for a comprehensive study of theoretical issues and a well-established foreign practice of introducing and organizing professional training of specialists in the sphere of international arbitration in order to develop the basic foundations for the development of the system of professional training of masters of international arbitration in Ukraine.

The dissertation carries out a holistic analysis of the theory and practice of professional training of masters of international arbitration in Great Britain, in particular: the bibliographic analysis of a research problem is carried out, the genesis of formation and development of a profession of international arbitrator is investigated; social-professional profile, methodological approaches to professional training of masters of international arbitration are substantiated; the peculiarities of professional training of masters of international arbitration at the universities of Sweden, Switzerland and the USA, which are considered world arbitration centers, are outlined; the organizational and didactic principles of their functioning are analyzed; the historical, philosophical and pedagogical preconditions of the formation of the British law school are clarified; the legal regulation and management of the legal education system in the UK is analyzed; the organizational conditions of professional training of masters of international arbitration at the universities of Great Britain are characterized; the content of professional training of masters of international arbitration at the universities of Great Britain is described, the forms, methods and technologies of teaching masters of international arbitration at the universities of Great Britain are characterized, the features of practical training as an important component of master's programs in international arbitration are investigated; the system of assessment of the training results of masters of international arbitration is described, the process of professional development of arbitrators in the UK is revealed; the peculiarities of master's training of lawyers in Ukraine are presented and the educational and resource potential for the introduction of professional training of masters of international arbitration is clarified; a comparative and pedagogical analysis of professional training is performed, on the basis of which the possibilities of creative use of progressive ideas of the British experience for the development of the system of professional training of masters of international arbitration in Ukraine are substantiated.

The study does not cover all aspects of the issues related to the professional training of masters of international arbitration in the UK. Prospective areas of further pedagogical research can be in-depth development and implementation of interdisciplinary programs, training of masters, doctors of philosophy in law at the universities of Great Britain and the United States.

Keywords: law science, legal education, professional training, master's training, master of international arbitration, international arbitration, international arbitrator, alternative dispute resolution, training technology, university, law school, UK.

Підписано до друку 15.01.2021.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 2,0.
Наклад 100 прим. Замовлення № 8.
Віддруковано з оригінал-макета замовника.
Друк: «Термінова поліграфія».
29000, м. Хмельницький, вул. Степана Бандери, 63.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 4164 від 23.09.2011 р.